

הרב יהודה שחור

המצטער וירידת גשמים בסוכה

- א. חיוב כזית ראשון בסוכה בזמן גשמים.
- ב. השיטות שדין ירידת גשמים יסודו במצטער.
- ג. באור הדין "המצטער פטור מן הסוכה".
- ד. המקורות שדין ירידת גשמים שונה מדין המצטער.
- ה. באור החילוק בין גשם למצטער.
- ו. הנפקא מינה לדינא בין גשם למצטער.
- ז. החלוק בין גשם למצטער בזית ראשון בסוכה.
- ח. ברור השיטות בירידת גשם בכלל ובלילה ראשון בפרט.
- ט. שיטת הרמב"ם ובאורו בשפיכת הקיתון בגשמים.
- י. "הפטור מהסוכה ואינו יוצא אינו אלא הדיוט".
- יא. סכום

א. חיוב כזית ראשון בסוכה בזמן גשמים

שיטת הרא"ש בברכות (פ"ז ססכ"ג) שבלילה ראשון חייב לאכול כזית בסוכה אפי' כשירודים גשמים וכ"פ הרמ"א (או"ח תרל"ט ס"ה).

מקור הדברים הוא בשאלת התוס' (סוכה כ"ז ע"א וברכות מ"ט ע"ב ד"ה אי בעי) מה החדוש בלמוד ט"ו ט"ו מחג המצות לחייב כזית בלילה ראשון בסוכות הרי חייב לאכול מדין סעודת יר"ט וא"כ צריך לאכלו בסוכה. וע"כ נאמרו כמה הסברים:

1. מדין סעודת יר"ט ל"צ לאכול פת (תוס' סוכה).
2. מאחר ויש חיוב אכילה מיוחד סגי בכזית לקביעות וברכת לישב בסוכה ואי"צ ביצה כמו בשאר הימים (ר"ן בסוכה)
3. החדוש הוא שאם לא יאכל יעבור עליו בשנים מדין יר"ט ומדין סוכות (מאירי שם)
4. מדין סעודת יר"ט סגי שיאכל גם בזמן תוספת יר"ט ומדין סוכות חייב לאכלו בלילה. (אחרונים ע"ד ט"ז תרל"ט סק"ב).
5. מי שהאכילה צער הוא לו פטור מאכילת שבת ויר"ט שהם מדין עונג אך חייב בכזית בליל א' דסוכה דהוא חובת אכילה ולא דין עונג (ביאור הלכה תרל"ט ד"ה בליל).

6. כשיורד גשם מדין סעודת יר'ט אוכל בבית ומדין סוכה צריך לאכול בסוכה. כ"כ תוס' ורא"ש בברכות אמנם יש הבדל גדול. דבתוס' אומר רבינו יהודה וז"ל: "דנפ"מ כגון שירדו גשמים ואכלו חוץ לסוכה וכו' צריך לחזור ולאכול בסוכה לאחר שיפסקו הגשמים" וכו'. והרא"ש כתב "ואפי' יורדין גשמים חייב לאכול כזית בסוכה". לתוס' יאכל בסוכה כשיפסקו הגשמים ולרא"ש יאכל בסוכה בזמן הגשם. וכ"כ הר"ן (בסוכה בשם אחרים) וכ"פ טור ורמ"א להלכה.

שיטת הרשב"א, הרמב"ם והראב"ד שכשיורד גשם פטור מהסוכה גם בלילה ראשון וכן דעת השול"ע (ושאלת תוס' תתורץ בישובים אחרים ולכן רמב"ם ושר"ע לא הזכירו שינוי בליל א'). המשנה ברורה (סקל"ה ע"פ האחרונים) מכריע לדינא להמתין שיפסקו הגשמים ואז יאכל בסוכה אך אם הגשם ממשיך יאכל כזית פת בסוכה בגשם אך לא יברך על כך לישב בסוכה.

ברשב"א (בחדושויו לסוכה כ"ז ע"ב ד"ה הא דאמרינן) מביא בשם גדול מגדולי הדור בצרפת שבלייל א' חייב לישון בסוכה עכ"פ שינת עראי אפי' בגשם והרשב"א חולק דחייב ליל א' הוא רק באכילה ולא בשינה. לכאורה אפשר לדייק שלרשב"א חייב לאכול בליל א' אפי' בגשם אך בשו"ת הרשב"א (ח"ד סי' ע"ח) מבאר שבין בגשם ובין במצטער לא שייך שיאכל בסוכה בליל א' דחייב סוכה הוא תשבו כעין תדורו ובמצטער או גשם אינו מקיים תשבו כעין תדורו ואין משמעות לאכילתו בסוכה. (ובחדושויו י"ל שרצה להדגיש שאין חייב מיוחד בליל א' של שינה מלבד החייב שבשאר הימים משא"כ חייב האכילה בליל א' מיוחד מבשאר הימים אך אה"נ שגם חייב זה לא ניתן לעשות כשיש גשם). וטענת הרשב"א קשה לפי שיטת הרא"ש (וכבר תמה עליו בזה הקרבן נתנאל ספ"ב דסוכה סק"ד) איך אוכל כזית ראשון בסוכה בגשם הרי זה אינו תשבו כעין תדורו. ודוחק לומר לחייב אכילה בליל א' בסוכה הוא ללא קיום מצוות ישיבת סוכה ותשבו כעין תדורו.

ב. השיטות שדין ירידת גשמים מקורו במצטער

והנה יש לציין מהו הגדר של ירידת גשמים ומדוע פטור מסוכה. ומקור הדין במשנה בסוכה (כ"ח ע"ב):

"ירדו גשמים מאימתי מותר לפנות משתסרח המקפה משל למה הדבר דומה לעבד שבא למזוג כוס לרבו ושפך לו קיתון על פניו".

וכתב הרא"ם (ומובא באשר"י פ"ב דסוכה ובמרדכי סוכה תש"מ) גבי הדין דמצטער פטור מן הסוכה:

"ושעור לצער כדתנן ירדו גשמים מאימתי יש לו ליפנות וכו' ומי שאינו בקי בזה השעור יתן לבו אם הוא מצטער באותו ענין שבצער זה היה יוצא מביתו היה רשאי לצאת מסוכתו".

והביאו רמ"א (תרל"ט ס"ה) בדין ירידת גשמים שכשאינו בקי בשעור, ישער וכו'. ונראה ששיטת הרא"ם שסיבת הפטור בירידת גשמים היא מדין המצטער פטור מן

הסוכה. ודין שמתסרח המקפה בגלל הגשמים שיוצא מהסוכה הוא דוגמא לשעור של המצטער הפטור מהסוכה.

ברמ"א (תרל"ט ס"ז) כתב בשם מהר"ו וז"ל:

"מי שהוא ישן בסוכה וירדו גשמים אי"צ לשער בכדי שיתקלקל התבשיל דבגשמים מועטים הוי צער לישן שם ויוכל לצאת".

מלש' זה אפשר לדייק דלגבי אוכל לא סגי בגשמים מועטים כדי שיחשב כצער אך אפשר לדחות דלאכילה שאין הגשם נחשב כצער צריך שעור דתסרח המקפה לפטור מטעם אחר משא"כ בשינה ששם אפי' מעט גשם חשוב חצער ופטור. אמנם בשו"ת מהר"ו סי' קצ"א הדברים מפורשים וז"ל: **ומצטער פטור ומשו"ה ירדו גשמים פטור** ושעורא משתסרח המקפה" וכו'. (ומביא דברי הרמ"א). וכ"נ קצת מלש' הד"מ (תרל"ט סק"ה) "משמע מדבריו דצריך לאכול שם בשעת הגשם שהוא מצטער בה".

החלקת יואב (מהדור"ק בסוף חו"מ בדיני אונס בהערתו בענף ז') תמה מה חדש רבא בג"מ שהמצטער פטור מן הסוכה הרי זו משנה מפורשת שבידידת גשם יוצא מהסוכה. ותי' החלקת יואב שבמשנה פטור משום גשם שהוא צער גדול ורבא חדש שאפי' צער שאיננו גדול פטור מהסוכה. ונראה מדבריו ג"כ שפטור דגשם מדין מצטער אמנם בלא"ה דבריו צע"ג דא"כ לדינא בירידת גשם אי"צ להמתין עד שתסרח המקפה שהוא צער גדול וסגי בצער כלשהו, כשיטת רבא שנפסקה להלכה, וא"כ מדוע כל הראשונים והפוסקים הביאו דין דגשם משתסרח המקפה.

והנה הר"ן במשנה של גשמים משתסרח המקפה (סוכה כ"ח) כתב וז"ל:

"ונ"ל מדנקט כה"ג דוקא כשהתחיל לאכול הוא דאינו מותר לפנות אל אלא משתסרח המקפה כדי שלא יראה כמבעט בסוכתו ויוצא אבל לא התחיל להכנס בה כל שמצטער מחמת גשמים פטור וכו' זהו דעתי אבל למעשה איני סומך על סברתי אחר שאין בזה ראייה ברורה".

והנה הר"ן נוטה לפסוק שיש חלוק בין התחיל לאכול שאז חייב להמתין עד שתסרח המקפה לבין מי שלא נכנס לסוכה שאם מצטער מהגשם פטור. ה"שפת אמת" (סוכה כ"ח ע"ב ד"ה במשנה) כתב שלשיטת הר"ן זה כלל בכל מצטער שיש חלוק שאם לא נכנס לסוכה סגי בצער כלשהו ואם כבר נמצא בסוכה יוצא רק בצער גדול שמצטער יותר כדי שלא יראה כמבעט בסוכה.

אמנם צע"ג האם זו כוונת הר"ן. לפי השפ"א חדש הר"ן חדוש כללי בהלכות מצטער שאם נראה כמבעט צריך צער גדול. אמנם הר"ן בא לבאר מדוע בגשם הובאה הדוגמא של משתסרח הקפה (ולא הסתפק בהסבר הרא"ם שזה דוגמא לשעור הרגיל של מצטער יתכן אולי כי תמה כחלקת יואב א"כ מה חדש רבא שמצטער פטור) וע"כ תי' דבגשם מאחר ונראה כמבעט צריך שעור של תסרח המקפה. ויל"ע מנין לו לר"ן שיש דין שלא יבעט בסוכה. ונראה שמקורו של הר"ן הוא המשך המשנה בירידת גשמים "משל למה"ד דומה לעבד שבא למזוג לרבו קיתון של מים ושופך לו קיתון על פניו" ודנה הגמ' שם מי שופך הקיתון למי וכתב מהר"ל (הובא ברמ"א תרל"ט ס"ז):

"וכשיוצא מן הסוכה מכח גשמים אל יבעט ויצא אלא יצא כנכנע כעבד שמוזג כוס לרבו ושפכו על פניו". דהיינו אי"ז דין כללי של ממעט במצווה אלא דין מיוחד בגשם בסוכה שמאחר והקב"ה שופך לנו הקיתון אנו צריכים עכ"פ להראות שלא אנו שופכים קיתון ואנו נכנעים כעבד שרבו שפך עליו הכוס. וי"ל שזו כוונת הר"ן. דוקא בירידת גשמים שזה סימן מיוחד של שפיכת קיתון יש דין מיוחד שאע"פ שמצטער אסור לו לצאת שנראה כמבעט ולכן צריך להמתין לגשם רב שהוא משתסרח המקפה (וגם אז יצא כעבד הנכנע ולא כמבעט וכמש"כ מהר"ל) ולדעת ר"ן נראה כמבעט רק אם היה בסוכה אך אם לא נכנס אינו נראה כמבעט (עדיין לא מזג כוס לרבו). (ולהלן בסעיף ט' יבואר הספק בדעת הר"ן האם נראה כמבעט כשנכנס ועוד לא אכל).

ג. באור הדין "המצטער פטור מן הסוכה"

כדי להבין ולברר האם פטור הגשם יסודו במצטער יש ראשית לברר מהו יסוד פטורו של המצטער ובגמ' מובא בשם רבא (סוכה כ"ה ע"ב וע"ז ג' ע"א) שהמצטער פטור מן הסוכה ותוס' (סוכה כ"ו ע"א ד"ה הולכי) כתב על הברייתא דהולכי דרכים ביום פטורים מן הסוכה ביום וז"ל: "כל זה נפקא מתשבו כעין תדורו שכשם שאדם בביתו אינו נמנע מלצאת לדרך וכן מצטער דפטורו לעיל מן הסוכה היינו מתשבו כעין תדורו דאין אדם דר במקום שמצטער". דהיינו, לפי תוס' גם הולכי דרכים וגם מצטער פטורים כי אינם מקיימים תשבו כעין תדורו".

והנה הטי"ז (או"ח תר"מ סק"ח) תמה בבאור נמוק הגמ' שהאבל חייב בסוכה וחדש הטי"ז שישנם שני סוגים של פטור מצטער:

- א. כל צער שנגרם כתוצאה מהשיבה בסוכה ואם ישב בבית יפסק צערו הוא פטור מדין תשבו כעין תדורו.
  - ב. גם צער שלא יפסק בבית אם יסודו הוא חולי וצער הגוף הרי הוא פטור מדין מצטער מחמת טרדתו שנובעת מצערו ואינו יכול לכוון למצוות סוכה.
- אמנם כבר תמהו עליו האחרונים (בכורי יעקב שם סק"ח ועוד) שהיכן מצינו פטור ממצוות לאדם שטרוד בגלל צערו ושאינו יכול לכוון כראוי למצווה. וע"כ צ"ל כתוס' שיש רק פטור אחד במצטער שיסודו בתשבו כעין תדורו.

אמנם גם בתוס' עצמו שמתשבו כעין תדורו למד שני דינים, פטור דהולכי דרכים ופטור דמצטער, שיש להבהיר ולבאר. ונראה שיש הבדל מהותי בין פטור דהולכי דרכים ופטור דמצטער למרות ששניהם מדין תשבו כעין תדורו.

בהולכי דרכים הפטור הוא במובן החיובי ובמצטער הפטור הוא במובן השלילי. יסוד הפטור בהולכי דרכים אומר שמצוות ישיבת סוכה אינה לשהות בסוכה בכל רגע ורגע משבעת הימים אלא שעליו לגור "כדדיירי אינשי" בסוכה שבעה ימים וכשם שאדם יוצא מביתו לצרכיו, למסחר וכ' ועדיין אי"ז פוגם בעובדת היותו דר בביתו ה"ה כשיוצא מהסוכה ע"מ להתרחק, להתפנות, לצרכי פרנסה וכד' זה עדיין נחשב כקיום מצוות תשבו כעין תדורו. ולכן הולכי דרכים פטורים מהסוכה כי גם בלכתם הם עדיין עוסקים בתשבו כעין תדורו. משא"כ במצטער יסוד הפטור הוא שהוא אינו

מסוגל במצב הנוכחי לקיים מצוות סוכה כי משמעותה לדור בסוכה "כדדיירי אינשי" ומאחר והישיבה בסוכה גורמת לו צער ובדרך הטבע היה פונה לביתו להמלט מהצער א"כ בישיבה בסוכה כשמצטער ממילא אינו נחשב כתשבו כעין תדורו וא"כ הוא פטור במובן השלילי שממילא אינו מסוגל לקיים תשבו כעין תדורו.

ד. המקורות שדין ירידת גשמים שונה מדין המצטער

אם נבחן את המקורות לדין ירידת גשמים ודין מצטער נראה שיש הבחנה בין הדינים. דין ירידת גשמים נזכר במשנה האחרונה בפ"ב בסוכה (דף כ"ח ע"ב) ואילו דין מצטער נזכר בגמ' דף כ"ה ע"ב ובהקשר למשנה שפוטרת שלוחי מצוה וחולים מן הסוכה. בין המשניות הללו נמצאים משניות נוספות העוסקות בדין ישיבת סוכה:

- א. שעור אכילה המחייב סוכה (ר"ג ריב"ז ור' צדוק במשנה בדף כ"ו ע"ב).
- ב. שעור הסעודות שחייבים לאכול בסוכה (מחל' ר"א וחכמים בדף כ"ז ע"א).
- ג. מחל' ב"ש וב"ה בענין ראשו רובו ושולחנו (סוכה כ"ח ע"א).
- ד. פטור נשים עבדים וקטנים מהסוכה (סוכה כ"ח ע"א).

דהיינו בין המשנה והגמ' הפוטרים מדין תשבו כעין תדורו שלוחי מצוה, חולים, מצטער, הולכי דרכים, שומרי העיר וכו' לבין המשנה הפוטרת מדין גשמים ישנם נושאים רבים שאינם קשורים והדבר מרמז על כך שאין קשר בין שני הדינים.

סיוע נוסף נראה מהגמ' בע"ז דף ג' ששם נזכר דין המצטער פטור מהסוכה והדוגמא שם בגמ' היא על חמה ולא דוגמא של גשם. וכן ברש"י (סוכה כ"ה ע"ב בד"ה צערא דממילא): "שהסוכה מצערתו כגון חמה או צינה או סירכא בדברים שסייך בהן" ולא הזכיר דוגמא של גשם. וכן הוא ברמב"ם פ"ו דסוכה ה"ב: "ואיזהו מצטער זה שאינו יכול לישן בסוכה מפני הרוח או מפני הזבובים והפרעושים וכצ"ל או מפני הריח". וג"כ לא נזכר גשם.

וכן נראה גם מסדר הדברים ברמב"ם שפטור דמצטער (גם חולים), נזכר בהל' ב' ואחריו פטור דשלוחי מצוה, הולכי דרכים ושומרי העיר וכו' בהל' ד'. ואח"כ בהל' ה' כיצד מצות ישיבת סוכה ובהל' ו' שעור האכילה המחייב סוכה ובהל' ז' מס' הסעודות שחייב בסוכה ובהל' ח' דין ראשו רובו ושולחנו וכו' ורק בהל' י' מביא הדין דירידת גשמים. ומבואר ברמב"ם שכתב הלכותיו כסדר המשניות שאי"ז מקרה ואלו דינים נפרדים לגמרי. וחלוק זה בולט עוד יותר בטור ובשולחן ערוך שהביאו דין דירידת גשמים בסעיף ה' בסי' תרל"ט שנושאו: "דיני ישיבת סוכה" ואילו דין מצטער הובא בסעיף ד' בסי' תר"מ שנושאו: "מי הם הפטורים מישיבת סוכה".

ראיה נוספת היא מלש' הגמ' המצטער פטור מן הסוכה ואילו המשנה בירידת גשמים: ירדו גשמים מאימתי מותר לפנות וכן הוא ברמב"ם המצטער פטור וכו', ירדו גשמים הרי זה נכנס לתוך הבית וכו' בלש' הטור והשו"ע.

ומכאן נראה שאלו סוגיות נפרדות לחלוטין זה מזה ופטור דירידת גשמים אין יסודו במצטער ואינו, כמש"כ רא"ם, דוגמא למצטער וכן אינו סוג של מצטער חמור יותר (כמש"כ חלקת יואב ור"ן כל אחד לשיטתו וכדלעיל) ויש לבאר החלוק בין הדינים.

ה. באור החלוק בין גשם למצטער

הצפנת פענח (מהדר"ת הל' ע"ז פ"ז ה"י ובפרושו עה"ת אמור כ"ג ל"ד) מחדש שישנם שני סוגי מצטער. צער מעצם הסוכה וצער כללי כתוצאה משיבתו בסוכה. כשקרקעית הסוכה מסריחה זה צער כללי שנגרם לו משיבתו בסוכה משא"כ כשיורד גשם צערו נובע מהסכך והדפנות שהם עצם הסוכה (משא"כ קרקעית הסוכה) והנפקא מינה שכשהצער כללי אי"ז פוגם בשם סוכה משא"כ בצער מעצם הסוכה בטלה קדושת הסוכה ואי"ז כלל סוכה (ולהלן בסעיף ט יבואר שחולק בזה על העונג יר"ט) אמנם מלבד שדבריו מחודשים ואין להם מקור והכרח, צודק הוא שלפ"ז יש נפ"מ האם קרקעית הסוכה מסריחה או שעשה הסכך או הדפנות מדבר המסריח שאם הסכך והדופן מסריחים בטל שם סוכה וא"כ צ"ע מדוע חדש אביי (בסוכה י"ב) שגזרו שלא לסכך בשווצרי שריחם רע שמא יגרום לו לצאת מהסוכה וכ"פ בשו"ע (תרכ"ט ס"ד) הרי כשהצער מהסכך אין לכך שם סוכה (אמנם פשוט שלכ"ע כשמצטער מסכך כזה פטור מדאו' מדין תשבו כעין תדורו ואם מראש עשה סוכה כה"ג ה"ה פסולה וכ"כ במשנ"ב שם סקל"ח אך פשוט שדין זה קיים גם כשקרקעית מסרחת ודלא כצפנת פענח שחלק ביניהם).

כמו כן לפי הצפנת פענח לא נוכל להסביר חלוקת הדינים שירידת גשמים אינה דין פטור מסוכה אלא דין נפרד בסימן של דיני ישיבת סוכה (לדברי הצ"פ היה מתאים להכניס דין גשם לדיני בנית סוכה אם רצו לשנותו מדין פטורים דמצטער שבסי' תר"מ).

על כן נראה לומר שסיבת הפטור בגשם אינה כלל משום שמצטער. הסיבה היא שונה לגמרי וכפי שמודגש במשנה בירידת גשמים: "משל למה הדבר דומה לעבד שבא למזוג כוס לרבו ושפך לו קיתון על פניו. והגמ' מביאה הברייתא: "שפך לו רבו קיתון על פניו ואמר לו אי אפשי בשמושך" דהיינו: הקב"ה אומר לנו שהוא לא רוצה שנשב בסוכה וזה הסיבה שאנו יוצאים מהסוכה. וא"כ אי"ז פטור מדין סוכה אלא דין שכה"ג ה' אינו רוצה שנשב בסוכה. ולפ"ז מדויק הלשון שנכנס לתוך הבית ואין זה דין של פטור כמצטער.

ועדיין יש להבין מדוע לא נפטור בירידת גשמים מדין מצטער וע"כ י"ל שמירי שהוא בפועל לא מצטער ואעפ"כ אם יורד גשם בשעור שהמאכל יתקלקל ה' מרמז שיצא מהסוכה ואינו רוצה בה אע"פ שהוא עדיין לא מצטער.

אמנם לכאורה מצינו בירושלמי שפטור גשם מדין מצטער שהשווה שרב ויתושים לגשם אך הב"ח (ס"ס תרל"ט) כתב: "וכתב עוד בהג"ה אשר"י בשם הירושלמי כשם שפנים מפני הגשמים כך מפנים מפני השרב ומפני היתושים ע"כ ר"ל שהמאכל מתקלקל מפני השרב והיתושים ונראה בעיני דהוא הדין מפני הקור דאם המאכל מתקלקל שנקרש בקור מפנה ויוצא ואע"פ שאין האדם עצמו מצטער בקור מ"מ מאחר שהמאכל מתקלקל פטור".

וכ"כ המג"א (שם סקט"ו) והמשנ"ב (שם סקל"א) ומבואר מדבריהם שהפטור בירידת גשמים קיים אע"פ שהאדם אינו מצטער וע"כ דהסיבה כפשוט' שה' אינו רוצה בישיבתו בסוכה והסימן לכך הוא שהמאכל מתקלקל ע"י גשם, שרב, יתושים

או קור. (וכמובן שאין נפ"מ האם הקור והשרב באים מהדפנות והסכך או מהקרקעית ודלא כצפנת פענח לעיל). ולפי דבריהם זוהי גם כוונת הירושלמי.

ולפ"ז מובן הלשון במשנה שאינו מוזכר תיבת פטור, ומובן מדוע המשנה הביאה דין זה בסוף הפרק ולא בדיני פטור דמצטער ולכן ברמב"ם ובשר"ע הובא דין גשם לא בהלכות פטורים כמצטער אלא בהלכות ישיבת סוכה שמצוות ישיבת סוכה קיימת רק אם אין סימן שהקב"ה אינו רוצה שנשב בה. ולכן הדוגמאות בגמ', ברש"י וברמב"ם על מצטער לא כללו גשם דאמנם אם יורד גשם באופן שע"כ מצטער פשיטא שיפטר מדין מצטער מהסוכה אך כדי שלא נחליף ונשווה זאת לדין פטור דגשם כשאינו מצטער שסיבתו – רצון הקב"ה שנצא, נקטו דוגמאות אחרות של מצטער ולא הביאו דוגמא של צער מגשם.

1. הנפקא מינה לדינא בין גשם למצטער

לאור האמור נראה שיש הבדל משמעותי בין דין גשם לדין מצטער שיש לו גם נפ"מ לדינא. במצטער הפטור הוא כי כה"ג אינו יכול לקיים מצוות סוכה וכמש"כ תוס' דלא מיקרי תשבו כעין תדורו משא"כ בגשם (כשאינו מצטער) י"ל שיכול לקיים מצוות סוכה ומיקרי שפיר תשבו כעין תדורו אלא שהקב"ה מראה לו שאינו רוצה שישב בסוכה.

הקרבת נתנאל (ספ"ב דסוכה סק"ה) דן מאי נפ"מ לגמ' מי שפך למי הקיתון העבד או רבו וביאר שאם העבד שפך קיתון אם רצה להחמיר רשאי אך אם רבו (וכך למסקנת הגמ') שפך הקיתון אינו רשאי להחמיר לישב בסוכה. ועפמשנ"ת יוצא שיהיה נפ"מ בין גשם למצטער דבגשם שהקב"ה אינו רוצה שנשב, לדעת הק"נ אסור להחמיר ולישב משא"כ במצטער שאמנם פטור אך מסתבר שגם לק"נ יוכל להחמיר ולישב. (ולהלן יבואר האם יש תועלת שישב או לא).

השפת אמת (ספ"ב דסוכה) טוען שאם נאמר שבגשם פטור אע"פ שאינו מצטער יש שני נפ"מ לדינא:

- א. כשפסק הגשם דאז אם פטור מצד מצטער ימשך הפטור גם אח"כ כל זמן שמצטער משא"כ מצד שפיכת הקיתון זה דוקא בזמן שירוד ולא כשפסק.
- ב. בשפיכת מים ע"י אדם יש פטור דמצטער אך אין פטור דגשם וקיתון.

אמנם על הנפ"מ הראשונה יש לפקפק דאולי הסימן שבשפיכת הקיתון איננה דוקא בזמן ירידת הגשם ויתכן והסימן קיים כל אימת שהאוכל מתקלקל בסוכה ואפילו כשפסק הגשם ועדיין מתקלקל האוכל כתוצאה מטפטוף הטיפות מהסכך לאוכל או כשהסוכה עדיין רטובה וכד' וה"ה מסיבות אחרות וכשם שמצינו בירושלמי שדין דגשם הוא כל שמתקלקל האוכל ואפי' משרב יתושים וקור. (וגם עמש"כ בירד בידי אדם דלא חשיב כשפיכת קיתון יל"ע דאולי הקב"ה גרם וסבב הדברים שהאדם ישפוך לו מים לסימן שאינו רוצה בסוכתו והכל גרם וסימן משמים. ויל"ע בזה לדינא).

והנה השפ"א טוען שא"א לומר שפטור דגשם שונה מפטור של מצטער מהא דבגמ' (סוכה כ"ט ע"א) נאמר: "אביי הוה קא יתיב קמיה דרב יוסף במטללטא נשב זיקא יקא מייתי ציבותא אמר להו רב יוסף פנו לי מאני מהכא אמר ליה אביי והא תנן משתסרח המקפה אמר ליה לדידי כיון דאנינא דעתאי כמו שתסרח המקפה דמי לי". דהיינו לרב יוסף שהוא איסטניס ירדת קיסמים על האוכל פוטרנו מסוכה. וטוען השפ"א שמכאן מוכח שפטור דגשם יסודו במצטער שהרי ירדת קיסמים לאוכל פשיטא שפטור מדין מצטער. ולכן מביא השפ"א אפשרות נוספת דאה"נ דגשם יסודו במצטער. אמנם בדר"כ סגי בצער כלשהו אך בגשם צריך צער גדול והסיבה היא כי בגשם כל העולם מצטער ונפטר מהסוכה ונמצא שעכשיו בטלה מצוות סוכה ולכן החמירו שצריך צער גדול של גשם, דהיינו, בדומה לר"ן דלעיל ולא מטעמיה. לשניהם בגשם לא סגי בצער קל וצריך צער טפי, לר"ן כי מדובר שישב בסוכה ונראה כמבעט. ולשפ"א משום שזה צער כללי ובטלה מצוות סוכה לכל העולם.

אמנם דברי השפ"א צע"ג. שהרי גם כשיווד גשם במקום מסוים עדיין לא בטלה מצוות סוכה, רק באותו מקום אך בכל העולם לא בטלה מצוות סוכה ומדוע נחמיר כאן שצריך מצטער טפי רק בגלל שבמקום זה בטלה מצוות סוכה ויותר קשה שהרי לפי דבריו לא מובן דברי רב יוסף לעיל שאמר שקיסמים לאוכל לאיסטניס דומה לתסרח המקפה. והרי בנדון דאיסטניס זהו ודאי צער פרטי ואינו לכל העולם וא"כ פשיטא של"צ כה"ג צער טפי ומדוע משווה זאת לתסרח המקפה.

על כן נראה שהחלוק הוא כפשנ"ת לעיל שבגשם יש פטור מיוחד ומיירי שאינו מצטער וסיבת הפטור כי הקב"ה אומר שאינו רוצה בסוכתו. אך נתבאר לעיל שצורת הסימן אינה בהכרח בגשם וכמבואר בירושלמי (ע"פ הבנת הב"ח, המג"א, והמשנ"ב) לעיל שה"ה בסימן של הקב"ה ע"י שרב, יתושים וקור. וא"כ י"ל שה"ה שהקב"ה יכול להראות לאדם מסוים שאינו חפץ בסוכתו ע"י שיביא יתושים דוקא לסוכתו וה"ה שאם אותו אדם איסטניס יכול הקב"ה להראות לו זאת ע"י שיביא קיסמים שיקלקלו מאכלו שהרי הוא איסטניס נמצא שרב יוסף אמר שלדידו הקיסמים כתסרח המקפה לא מדין מצטער אלא שאמר שלדידו הקיסמים מקלקלים את מאכלו ולדידו זה סימן שהקב"ה אינו חפץ בסוכתו. (וכמובן שאין נפ"מ בין סימן לאדם פרטי וסימן למקום מסוים ודלא כמש"כ השפ"א).

ז. החלוק בין גשם למצטער בזית ראשון בסוכה

לאור האמור נראה שיש הבדל גדול בין גשם ומצטער בענין החיוב בלילה ראשון. שהרי נתבאר שפטור דמצטער יסודו שא"ז קיום מצוות סוכה ול"ה תשבו כעין תדורו וי"ל א"כ שגם בלילה ראשון ל"ש שיאכל כזית בסוכה בגשם שהרי בזה לא הועיל שהרי הצווי הוא לאכול בסוכה וזה לא נקרא תשבו כעין תדורו וכך' הקרבן נתנאל וכטענת הרשב"א בשו"ת (לעיל בסעיף א'). אמנם בגשם כשאינו מצטער נתבאר לעיל שהוא יכול לקיים מצוות סוכה ומקרי שפיר תשבו כעין תדורו אלא שהקב"ה מראה לו שאינו חפץ בסוכתו וא"כ י"ל שכ"ז בשאר הימים אך בלילה ראשון שיש חיוב מיוחד לאכול בסוכה י"ל שחייב לאכול בסוכה אע"פ שהקב"ה מראה לו שאינו חפץ

בסוכתו. ולפ"ז תיושב שאלת הק"נ וטענת הרשב"א מדוע לשיטת הרא"ש אוכל כזית ראשון בסוכה בגשם הרי אינו מקיים תשבו כעין תדורו ועפמשנ"ת א"ש דמיירי שאינו מצטער ומקרי שפיר תשבו כעין תדורו ואע"פ שאין חפץ ה' בסוכתו, כזית ראשון שאני.

הנפ"מ הגדולה לפ"ז היא שבמצטער (או בגשם אם ע"י הגשם הוא מצטער) יתכן ובלילה ראשון ג"כ פטור שהרי לא מקיים בזה תשבו כעין תדורו. (בלש' רא"ש עצמו בברכות יש מקום לדון בזה עיי"ש ויתכן וכוונתו לחלק בין מצטער דגשם לבין גשם סתם שכשמצטער מגשם אוכל מדין יו"ט בבית אך כשיש גשם סתם ואינו מצטער, בלילה א' אוכל בסוכה עיי"ש).

ונראה שהדברים מדויקים גם במקורות הרמ"א. שהרי הרמ"א בדין גשם (תרל"ט ס"ה) כתב: "אבל לילה הראשונה צריך לאכול כזית בסוכה אף אם גשמים יורדים" ובדין מצטער (תר"מ ס"ד) כתב: "אבל בלילה הראשונה אפי' מצטער חייב לאכול שם כזית" ולכא' עפמשנ"ת צ"ע ד"י) שרק בגשם חייב בלילה א' משא"כ במצטער שאינו מקיים תשבו כעין תדורו. ומדוע מחייב הרמ"א גם במצטער בלילה א'.

אמנם עיון נוסף מראה שהדברים מדויקים להפליא. בדין דגשם נכתב בסוגרים שמקורו של הרמ"א הוא טור, ר"ן ורא"ש ואילו בדין דמצטער נכתב בסוגרים שמקורו של הרמ"א הוא כל בו. ועפמשנ"ת א"ש דדין דגשם נלמד מהרא"ש ר"ן וטור (שהובאו לעיל בסעיף א') אך אין הוכחה משיטתם לדין דמצטער ולכן נזקק הרמ"א לכל בו שהוא יהיה מקורו לדין מצטער שהרי מהרא"ש וכו' אין לכך שום ראיה דשאני מצטער מגשם שאינו מקיים תשבו כעין תדורו (ובמשנ"ב תר"מ סקט"ו השווה ביניהם כדבר פשוט ועפמשנ"ת אי"ז פשוט כ"כ).

ואכן גם בכל בו עצמו (בסי' ע"א) שהוא מקורו של הרמ"א הדברים מדויקים. דחייב מצטער בלילה ראשון כתב בשמו של הר"י שלמיה ז"ל והנמוק לחיוב הוא שהכתוב קראו חובה (וכ"כ במאירי סוכה פ"ב בשם חכמי לוניל) דהיינו, אע"ג דבמצטער אין תשבו כעית תדורו סו"ס יש כאן בלילה א' צווי מיוחד הנלמד ט"ו ט"ו מפסח לחייב אכילת כזית בסוכה אע"פ שאינו מקיים בזה תשבו כעין תדורו. ואילו דין גשמים מובא בכל בו במקום אחר (ובין הדינים יש דינים רבים נוספים) ושם ג"כ כתב החיוב בגשם בלילה ראשון ושם המקור הוא הר"ף ור' יהודה שהוא מובא בתוס' ברכות שממנו הביא הרא"ש את פסקו (ואמנם נתבאר לעיל שיש קצת הבדל בין תוס' לרא"ש בהבנת ר' יהודה האם אוכל בגשם או ימתין עד יפסק הגשם) וההוכחה היא כמש"כ תוס' דאל"כ מ"ש לילה א' משאר לילות שחייב לאכול סעודת יו"ט וממילא צריך לאוכלה בסוכה. ומבואר א"כ בכלבו שהוא עצמו למד החיוב בלילה א' במצטער ממקור ומסיבה אחרת מחיוב דגשם בלילה א'. דבגשם חשיב תשבו כעין תדורו ובמצטער חייב חיוב מיוחד אע"פ שאי"ז תשבו כעין תדורו דהכתוב קבעו (בלילה א') חובה.

ת. ברור השיטות בירידת גשם בכלל ובלילה ראשון בפרט

1. **שיטת הרא"ש** כבר נתבארה לעיל שבמצטער לא מקיים תשבו כעין תדורו ולכן פטור גם בליל א' משא"כ בגשם דמקיים תשבו כעין תדורו אלא שהקב"ה מראה שאינו רוצה שישב בסוכה י"ל שבלילה ראשון חייב.

2. **שיטת הכל בו והרמ"א (והמאירי וחכמי לוניל)** אמנם יתכן ומצטער גרע מגשם ולא מקרי תשבו כעין תדורו אך אעפ"כ חייב במצטער בליל א' דיש חיוב נפרד בליל א' מנותק מדין תשבו כעין תדורו "דהכתוב קראו חובה".
ע"ד החדוד ניתן היה לקשר את שיטת הרמ"א למחל' הראשונים בברכת לישב בסוכה האם עיקרו על הישיבה או על האכילה. ומאחר שהרמ"א פסק (תרל"ט ס"ח) כר"ת שמברכים על האכילה ואין הישיבה עיקר א"כ י"ל שגם כשמצטער בישיבה אין הישיבה עיקר אלא האכילה וזוהי פעולה בפנ"ע ולכן בליל א' יש משמעות לאכילתו בסוכה וחייב גם כשמצטער. אמנם פשוט הוא שאפשר לדחות זאת מכמה טעמים והעיקר כדלעיל וכמפורש בכל בו שהוא מקור הרמ"א שיש חיוב מיוחד מנותק מתשבו כעין תדורו ט"ו ט"ו מפסח "דהכתוב קראו חובה".

3. **שיטת הרשב"א** גם בגשם לא מיקרי תשבו כעין תדורו וא"א לחייבו לאכול בגשם בליל א' בסוכה. (וכ"ש במצטער). יתכן ורשב"א סבר שמדובר שבגשם הוא מצטער ואין חלוק מהותי בין גשם למצטער וכדמוכח גם מהרא"ם, מהר"ו, הר"ן והחלקת יואב לעיל (בסעיף ב').

4. **שיטת הרמב"ם והשו"ע:** אפי' בגשם אי"צ בלילה א' לאכול בסוכה. (וכן י"ל שהיא גם שיטת ר' יהודה כפי שמופיעה בתוס' ברכות ודלא כהרא"ש אלא שתוס' הוסיף שעליו אח"כ לחזור לסוכה כשיפסק הגשם ולאכול כזית נוסף בסוכה) ולכן לא נזכר ברמב"ם ושו"ע לא בדיני לילה ראשון ולא בדיני גשם ומצטער שלילה ראשון שאני. אמנם ברשב"א (בתש') מנמק דגם בגשם לא מקרי תשבו כעין תדורו ולכן פטור בליל א' אך ברמב"ם ושו"ע השמיטו דין זה ולא נתברר טעמו של הרמב"ם בזה. (בב"י מביא גם את נמוק הרשב"א אך אינו מכריע כמותו) יתכן וטעמו של הרמב"ם כרשב"א שגם בגשם לא מיקרי תשבו כעין תדורו אך לפ"ז יקשו כל הראיות שהובאו לעיל (בסעיפים ד' וה') שהרמב"ם דקדק בסדור הדברים במשניות ובגמרא, ובלשון, שדין גשם מנותק ממצטער ובמצטער פטור דלא מיקרי תשבו כעין תדורו ובגשם מיקרי תשבו כעין תדורו אלא שיוצא מן הסוכה כי הקב"ה אינו רוצה שישב בה. וא"כ יש מקום לומר שבלי ליל א' אולי חייב בגשם. ואמנם הקרבן נתנאל (לעיל סעיף ו') חידש שבגשם שפך רבו הקתון ואסור לישיב אך אולי בלילה ראשון שחייב שאני, ומותר וחייב לישיב. אמנם נראה שאפשר להסביר את הרמב"ם באופן אחר ולשיטתו בפירוש המשניות ויבואר לקמן.

ט. שיטת הרמב"ם ובאורו בשפיכת הקיתון בגשמים

הרמב"ם בפירוש המשניות הכניס תיבה נוספת שמשנה את המשמעות של

שפיכת הקיתון בירידת הגשמים וז'ל הרמב"ם: "וירידת הגשמים בתחלת הסוכות רמז כי השם אינו מקבל מעשיהם ברצון". דהיינו, הרמז בגשם קיים בתחילת הסוכות ויש להבין מה משמעות הדברים.

אפשר לבאר בפשטות שכוונת הרמב"ם שאם הגשם ירד כבר קודם התקדש החג אזי אין הוא רמז שמעשיהם אינם רצויים ורק כשהגשם התחיל בתחילת סוכות אז יש בכך סימן רע. אמנם לפ"ז אין הלשון מדוקדק כ"כ שאין נפ"מ האם הגשם החל ביום א' דסוכות או בשאר הימים והעיקר שלא התחיל בערב סוכות וא"כ לשון הרמב"ם היתה צ"ל ותחילת ירידת הגשמים בסוכות רמז וכו' דהיינו התחילו לירד בסוכות (בין ביום א' בין בשאר הימים) ולאפוקי שהתחילו ערב סוכות. אך מלש' הרמב"ם ירידת הגשמים בתחילת הסוכות רמז וכו' משמע שהעיקר הוא שירדו בתחילת סוכות (יתכן אפי' שאין משמעות אם התחילו לירד ערב סוכות ונמשך לתחילת סוכות או שהתחילו בתחילת סוכות) לאפוקי אם ירדו בשאר ימי סוכות. על כן נראה שכוונת הרמב"ם אחרת.

העונג יר"ט (סי' מ"ט בהג"ה) שואל מה ההו"א בגמרא שהעבד שופך קיתון לרבו הרי ברור שהגשם יורד ברצון הקב"ה. וביאר העונג יר"ט שמהמשנה נראה דהגשם ירד אחר שכבר ישב בסוכה – "ירדו גשמים מאימתי מותר לפנות" ויש הו"א בגמ' שמאחר וישב בסוכה והסוכה נתקדשה א"כ אסור להנות ממנה שלא למצוותה ומאחר וכשירוד גשם אינו מקיים מצוות סוכה יש הו"א שאם נשאר בסוכה אזי העבד שופך קיתון לרבו בכך שנהנה מהסוכה ללא קיום מצוותה והוי פגיעה ומעילה בקדושתה ומסקנת הגמ' שהרב שופך הקיתון ולא העבד. יש להעיר שהעונג יר"ט חולק על הצפנת פענח (דלעיל בסעיף ה') דלצפנת פענח בגשם שהצער מעצם הסוכה (דפנות וסכך) בטל שם סוכה ואילו לעונג יר"ט גם בגשם לא בטלה קדושת הסוכה (עכ"פ בהו"א בגמ') ואם יושב שם הוי כמועל בקדושה כי נהנה ללא קיום המצווה, דבגשם אין מצוה. עכ"פ מבואר מהעונג יר"ט שהבין המשנה שמדובר שהגשם ירד אחר שישב בסוכה.

ומצינו בר"ן (לעיל בסעיף ב') שגם הוא מבין המשנה של ירידת גשמים שמדובר שכבר היה בסוכה ולכן אסור לו בגשם לצאת אפי' שמצטער דנראה כמבעט בסוכה ועליו להמתין לקלוקל האוכל שהוא שעור צער גדול עד שיצא. אמנם בלשון הר"ן לא כ"כ ברור האם הנראה כמבעט קיים אם כבר ישב בסוכה או שצריך להתחיל לאכול דזה לש' הר"ן: "דוקא כשהתחיל לאכול הוא דאינו מותר לפנות וכו' אבל לא התחיל להכנס בה כל שמצטער מחמת גשמים פטור". מתחילת דבריו נראה שאם ישב אך לא התחיל לאכול אינו נראה כמבעט ומסוף דבריו נראה שאם נכנס לסוכה אע"פ שלא אכל נראה כמבעט. אמנם, בכל מקרה גם דעת הר"ן כעונג יר"ט שמסובר שהגשם ירד כשהיה כבר בסוכה (וצ"ע האם מדובר שכבר התחיל לאכול).

ולבאר שיטת הרמב"ם בפיהמ"ש נראה לומר שכוונתו שסימן הקללה והרמז בגשמים אינו בכל ימי הסוכות אלא רק בליל א' שבו חייבים לאכול כזית בסוכה. דבשאר הזמנים "אי בעי לא אכיל" ולכן אין בכך רמז כ"כ משא"כ בליל א'. וכוונת הרמב"ם בתחילת הסוכות מתיחסת לחיובו לאכול כזית בליל א' בסוכה ודוקא אז

ישנו הרמז. ועיין פיהמ"ש לרמב"ם ריש תענית שירידת הגשמים בסוכות אינה סימן ברכה ומסביר המאירי שם שבליל א' זה סימן קללה ובשאר החג אינו סימן קללה אך גם אינו סימן ברכה. וכיוצ"ב בריטב"א תענית ב: ד"ה א"ר יהושע בשם ר' אפרים ובמאירי שם הביא הסברים נוספים עיי"ש (וא"ז בהכרח סותר את העונג יר"ט דמיירי שישב בסוכה אך לא אכל וגם את הר"ן אין הכרח שסותר דאולי לפי הר"ן עיקר הקפידא אם כבר נכנס לסוכה ומיירי שעדיין לא אכל, ואפי' אם נאמר שלפי הר"ן כל הקפידא והנראה כמבעט דוקא אם כבר התחיל לאכול עדיין י"ל שמדובר שהתחיל לאכול אבל עדיין לא סיים אכילת כזית ראשון ונראה כמבעט כי התחיל לאכול ועדיין י"ל שהרמז הוא על כזית ראשון שהוא חובה אמנם אם לר"ן מיירי שאכל כבר כזית א' אזי פרושו יהיה שונה מפירושו של הרמב"ם במשנה וא"ז קשה שהרי בלא"ה הרמב"ם שונה מהר"ן דלר"ן מיירי במצטער ולרמב"ם מיירי בגשם כשאינו מצטער וכפשו"ת).

ומאחר והרמז שה' אינו מרוצה ממעשיו מתיחס דוקא לליל א' י"ל שלפי הרמב"ם למרות שבירידת גשם כשאוכל בסוכה מקיים תשובו כעין תדורו א"א לחייבו בליל א' לישוב בסוכה כי דוקא בזמן זה ה' מרמז לו שאינו רוצה במעשיו ולכן א"א שיקיים מצוות כזית א'. ולכן לא הזכירו רמב"ם ושו"ע שבגשם חייב לאכול כזית בליל א' בסוכה.

י. הפטור מהסוכה ואינו יוצא אינו אלא הדיוט

כתב הרמ"א (תרל"ט ס"ז): "וכל הפטור מן הסוכה ואינו יוצא משם אינו מקבל עליו שכר ואינן אלא הדיוטות" ומקורו בהג' מימוניות (פ"ו דסוכה סק"ג) בשם ר' שמחה וכמבואר בירושלמי (שבת פ"א ה"ב).

ולכא' קשה ע"כ מהמשנה בסוכה (כ"ו ע"ב) "מעשה והביאו לו לריב"ז לטעום את התבשיל ולר"ג שני כותבות ודלי של מים ואמרו העלום לסוכה" ובגמ' שם מבואר "אם בא להחמיר על עצמו מחמיר ולית ביה משום יוהרא" ובשו"ע (תרל"ט ס"ב) פסק: "ומי שיחמיר על עצמו ולא ישתה חוץ לסוכה אפי' מים ה"ז משובח" דהיינו לא סגי שמותר ואין בזה יוהרא אלא שהרי זה משובח. ולכא' מבואר בגמ' דלא כהגה"מ ואין המחמיר נקרא הדיוט.

הביה"ל (ס"ס תרל"ט ד"ה וכל וד"ה הדיוטות) אכן מדגיש שיש חלוק בין מצטער שאסור לו להחמיר לבין מקרה שפטור ואינו מצטער כגון ר"ג שהחמיר בדלי של מים שרשאי להחמיר. וכן מביא בשם הבכורי יעקב שרק אם עכשיו פטור כגון שעכשיו גשם או מצטער מיקרי הדיוט משא"כ אם פטור משום טירחא לחזור כגון כשפסק הגשם או בהולך לסוכת חבירו, מקבל שכר ולא גרע משותה מים שה"ז משובח ולכן דקדק הגה"מ בלשונו: "הפטור מן הסוכה ואינו יוצא" להדגיש שעכשיו הוא פטור מהסוכה. וכיוצ"ב כתב הביה"ל גם בשער הציון (תר"מ שעה"צ סק"ז) שיש חלוק בין צער שתלוי בו שיכול לחייב את עצמו ולברך בשמחה משא"כ בגשם או במצטער מחולי שאינו תלוי בו שאז "אסור לברך ונקרא הדיוט כיון דמן השמים עכבוהו". יש להעיר שלכא' המשנ"ב קצת סותר א"ע דבשעה"צ מבואר שבמצטער אסור לו לברך

אך נראה שמותר לו לישב בסוכה ללא ברכה ואילו בביה"ל ד"ה וכל כתב: "זה הכלל הוא דוקא במקום שיש בו צד איסור כמו במצטער דהוי חלול יו"ט ואפי' בחוה"מ חייב לכבדו אבל אם אינו מצטער רשאי להחמיר' ומשמע מדבריו שאם מצטער מלבד בעית הברכה יש אסור לישב בסוכה משום חלול יו"ט וחוה"מ בכך שמצטער ויש צד אסור לישב בסוכה. אך בהגה"מ לא נראה שיש אסור עצמי בדבר מצד עונג יו"ט ונראה שכל הבעיה היא מחזי כיוהרא וכמבואר בירושלמי וא"כ לא מובן מדוע יהיה חלוק בין מצטער וגשם לבית שתית מים שהרי זה משובח.

הר"ר צבי הירש חיות (בחדושי לוסוכה כ"ו ע"ב ד"ה והכי קתני) מקשה קושיא זו ומתרץ שחשש מחזי כיוהרא לא קיים בשתית מים או באכילת פחות מכביצה בסוכה "שהרואה יאמר דאי"ז טעימה רק קביעה ממש או דילמא יאכל עוד ובה"ג לא שייך יוהרא' ולכן רשאי להחמיר. אמנם לפי דבריו י"ל שגם בגשם או מצטער יש מקום לדון שהרואה יאמר שאינו מצטער בכך או שכמות הגשם לא מקלקלת המאכל וא"כ אין מחזי כיוהרא ונצטרך לדון כל מקרה לגופו האם יש מחזי כיוהרא או לא ודוחק.

אמנם לאור האמור לעיל נראה לפרש ההגה"מ והרמ"א באופן אחר. יש לומר שעיקר הקפידא והמחזי כיוהרא שייך רק אם כשעושה המצווה אינו מקבל שכר. וכלשון הגה"מ והרמ"א. והסיבה שאינו מקבל שכר איננה משום שהוא פטור שהרי גם מי שפטור מקבל שכר מועט עכ"פ. וכמו כן אין הסיבה שאינו מקבל שכר משום עונש על כך שנהג באופן של מחזי כיוהרא וי"ל שהסיבה שאינו מקבל שכר כי שישנם שני סוגי פטור. יש פטור שאינו חייב במצוה אך כשעושה המצוה חשיב שפיר כמעשה מצוה. ויש פטור ממצוה שגם אם יעשנה לא מקרי מעשה מצוה. אם נחשב כמצוה אזי למרות שפטור יקבל שכר (כאינו מצווה ועושה), אך אם כשפטור ומקיים אי"ז כלל מעשה מצווה שפיר י"ל שאינו מקבל שכר שהרי לא קיים שום מצוה ויקרא הדיוט. א"כ י"ל שכשמצטער נתבאר לעיל שלא מקיים מצוות תשבו כעין תדורו ולכן נתבאר שגם בליל א' פטור (והמחייבים במצטער בליל א' זה משום שיש חיוב מיוחד מנותק מדין תשבו כעין תדורו דהכתוב קבעו חובה) א"כ י"ל שאם מחמיר על עצמו ומקיים מצוות סוכה כשמצטער אי"ז קיום מצוות סוכה דל"ה תשבו כעין תדורו ולכן אינו מקבל שכר. וזוהי הסיבה שנקרא הדיוט. שעושה מעשה מצווה כשהוא פטור ומחזי כיוהרא אך בפועל אי"ז מצוה ואינו מקבל ע"כ שכר. משא"כ כשפטור אך מקיים בזה מצווה כגון בשותה מים או כשאוכל פחות מהשעור וכד' או כשהולך לסוכת חבירו או כשחוזר לסוכה אחר שפסק צערו או הגשם וכיוצ"ב מאחר ומעשהו הוא מעשה מצוה לא איכפת לן במחזי כיוהרא ואדרבא המחמיר הרי זה משובח וכמבואר במשנה.

אמנם עפמשנ"ת שיש לחלק בין גשם למצטער יתכן ובגשם כשאינו מצטער מקרי שפיר תשבו כעין תדורו וא"כ אולי מקבל שכר ואינו הדיוט. ואילו הרמ"א הביא את דינו של הגה"מ דוקא בסעיף של גשם (תרל"ט ס"ז) שאם פטור ומקיים נקרא הדיוט. אמנם י"ל שמאחר ובגשם הקב"ה מראה לו שאינו רוצה בסוכתו אסור לו להחמיר על עצמו ולישב ולכן נקרא הדיוט, וכמש"כ הקרבן נתנאל (לעיל סעיף ו'). ויותר נראה לומר שהרמ"א לשיטתו והדברים מדויקים שהרי נתברר לעיל (סעיף ב') (סעיף ב')

בלש' הד"מ שנראה שפטור הגשם יסודו במצטער וא"כ י"ל שהרמ"א לשיטתו בד"מ שגם בגשם לא מקרי תשבו כעין תדורו ולכן א"ז מעשה מצוה ואינו מקבל שכר ומחזי כיהורא ונקרא הדיוט. אך לפמשנ"ת בשיטות שבגשם מיקרי שפיר תשבו כעין תדורו יתכן ואם מחמיר מקבל שכר ומותר, אא"כ נאמר כק"נ שמאחר והקב"ה אינו רוצה בסוכתו אסור לו להחמיר ע"ע. וכן לשיטת הרמב"ם בפיהמ"ש יתכן שיש חלוק דדוקא בליל א' שהוא הזמן שבו ה' מורה שאין חפץ בסוכתו י"ל שאסור לו להחמיר ע"ע משא"כ בשאר הימים שאין כ"כ רמז בכך אמנם הוא פטור מהסוכה אך אם ירצה יוכל להחמיר על עצמו ולישב. וכאן לא שייך לאסור מצד עונג יל"ט וחוח"מ, כמש"כ הביה"ל, שהרי אנו עסקינן בגשם כשאינו מצטער וכפשנ"ת.

יא. סכום

1. יש מחלוקת האם דין ירידת גשמים יסודו בדין מצטער. מהרא"ם, מהרי"ו, הר"ן, מלש' הד"מ ומהחלקת יואב נראה שיסודו של גשם בדין מצטער.
2. מאידך, במשניות ובגמ', רש"י, רמב"ם, טור ושר"ע ונר"כ נראה שאלו סוגיות נפרדות ובגשם מיירי כשאינו מצטער. במצטער יסוד הפטור דלא מיקרי תשבו כעין תדורו ובגשם מיקרי שפיר תשבו כעין תדורו ויסוד הפטור כי הקב"ה מרמז שאינו חפץ שנשב בסוכה. (ופטור מצטער מדין תשבו הוא במובן השלילי ואילו פטור דהולכי דרכים וכד' מדין תשבו הוא במובן החיובי).
3. הנפ"מ לפ"ז שבלילה ראשון בגשם יתכן וחייב ובמצטער יהיה פטור ויבואר בזה שיטת הרא"ש שחייב בגשם בליל א' לאכול בסוכה וחלק בזה על הרשב"א שסבר שגם בגשם לא מיקרי תשבו כעין תדורו ופטור אפי' בליל א'.
4. ושיטת הכל בו והמאירי בשם חכמי לוניל שגם במצטער חייב בליל א' די שחיוב מיוחד בליל א' מנותק מדין תשבו כעין תדורו דהכתוב קבעו חובה.
5. ושיטת הרמב"ם והשר"ע דגם בגשם פטור בליל א' אפילו אם נאמר שנחשב שפיר תשבו כעין תדורו כי דוקא בליל א' יש רמז מיוחד בגשם שהקב"ה אינו חפץ שנשב בסוכה.
6. במצטער כשאינו מקיים תשבו כעין תדורו, אם מחמיר על עצמו אינו מקבל שכר ונקרא הדיוט כי אין זה מעשה מצוה משא"כ בגשם כשאינו מצטער, לשיטת הרמב"ם בפיהמ"ש שעיקר הרמז בתחלת סוכות יתכן ובשאר הימים רשאי להחמיר על עצמו לישב בסוכה ומקבל שכר כמו בשתיית מים ואכילת פחות מכשעור, שהמחמיר ה"ז משובח.